

FROMM-Online

Propriety of the Erich Fromm Document Center. For personal use only. Citation or publication of material prohibited without express written permission of the copyright holder.

Eigentum des Erich Fromm Dokumentationszentrums. Nutzung nur für persönliche Zwecke.

Veröffentlichungen - auch von Teilen - bedürfen der schriftlichen Erlaubnis des Rechteinhabers.

Erich Fromm op 79-jarige leeftijd in Zwitserland Vrijheidsdenker ging uit

Trouw 19-3-1980

door Herman Amelink

De psycho-analyticus en sociaal filosoof Erich Fromm is gisteren op 79-jarige leeftijd in het Zwitserse Muralto, een voorstad van Locarno, overleden. Fromm was een van de eersten die zich realiseerde, dat niet alleen psychologische factoren, maar ook sociale en culturele elementen in de psychoanalyse een rol dienen te spelen.

De centrale plaats in het denken van Fromm, zoals hij dat tot uitdrukking heeft gebracht in meer dan dertig boeken, wordt ingenomen door het begrip „vrijheid”, waarin hij de ontwikkeling van de menselijke vrijheid en het menselijk zelfbewustzijn in de loop van de historie beschrijft. De mens van de middeleeuwen was niet vrij, aldus Fromm, maar hij genoot wel zekerheid door de sociale patronen waarin hij ingebed zat. De zekerheid die het middeleeuwse samenlevingsmodel bood, werd fundamenteel op losse schroeven gezet door de Renaissance, die de mens een zelfbewustzijn schonk dat hem losmaakte uit de sociale patronen. Het gevolg van die ontwikkeling was wel dat de mens zich eeu eenling in de samenleving begon te voelen. Hij raakte zijn gevoel van geborgenheid kwijt.

Reformatie

Ook de reformatie werkte mee aan het slaken van de middeleeuwse banden, aldus Fromm, maar onderwijlde zo mogelijk

sterker het gevoel van geborgenheid door de nadruk op het verdorven karakter van de menselijke natuur. De nadruk op de erfzonde en op het feit dat menselijk handelen op zichzelf geen positieve verdiensten heeft, heeft ertoe geleid dat de mens zichzelf is gaan haten. Als tegenwicht daarvoor zoekt de mens zijn waardigheid in het verwerven van goederen en in het heersen over anderen.

De rusteloze activiteit van de mens in de moderne wereld, de heftige competitie, de uitputting van de energiebronnen, de vervuiling — dat alles brengt Fromm in verband met het niet aflatende pogen van de mens om zijn gevoelens van eenzaamheid, zelfhaat en gebrek aan geborgenheid te boven te komen.

Erich Fromm werd op 23 maart 1900 geboren in Frankfurt, waar hij na zijn middelbare school ook studeerde. Hij groeide op in een religieus joods gezin en zoals hij zelf schrijft: „Van al het goede dat mij thans

gegeven werd, heeft de meeste indruk mij gemaakt het lezen uit de geschied van het Oude Testament. Ik kon daar ist van genieten”. Na zijn studie sociologie, psychologie in Frankfurt en Münster, moveerde hij in 1922 in Heidelberg. Daar bekwaamde hij zich in München en Berlijn de psycho-analyse, waarna hij in 1926 praktijk als psychiater begon te maken.

Van 1930 tot 1934 was hij directeur van psychologisch instituut aan de Universiteit van Frankfurt.

Hitler

Na de machtsovername door Hitler verliet Fromm Duitsland om zich in de Verenigde Staten te vestigen. Zo was hij van 1935 tot 1939 gastdocent aan de Columbia University van New York. In 1951 werd hij hoofdleraar aan de Nationale Universiteit van Mexico, waarna hij zich in 1959 in het Zwitserse Muralto vestigde.

Fromm heeft zich steeds verzet tegen de kritiekloze volgelingen van de vader van de psycho-analyse Sigmund Freud. De dachte dat men psychoneurotische verschijnselen kan opheffen door het opheffen van alle moreel-religieuze barrières vond hem geen steun. Fromm meende dat psycho-analytici, net als theologen, een beroep moeten doen op de stem van het geweten om opheffen van de onoverwinnelijkheid te ganover jezelf en de anderen. „Het geweten is het begin van de waarheid”, aldus

FROMM-Online

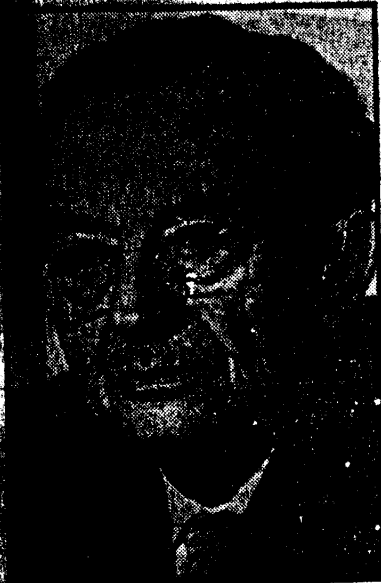
Propriety of the Erich Fromm Document Center. For personal use only. Citation or publication of material prohibited without express written permission of the copyright holder.

Eigentum des Erich Fromm Dokumentationszentrums. Nutzung nur für persönliche Zwecke. Veröffentlichungen = auch von Teilen = bedürfen der schriftlichen Erlaubnis des Rechteinhabers.

leden

uit: Trouw 19-3-'80

van geloof in de mens

...ste plaats een kwestie van intelligentie en van karakter. Het belangrijkste is de moed om nee te durven zeg-

gen, om ongehoorzaam te zijn aan de bevelen van de macht en de openbare mening, om op te houden niet slapen en menselijk te worden, om te ontwakken en dat gevoel van hulpeloosheid en nietigheid af te werpen."

De nieuwe samenleving waarin de mens weer tot zijn recht kan komen kenmerkt zich, volgens Fromm, door een „communair socialisme“. Dat is een samenleving waarin de beslissingen op het juiste niveau worden genomen. Een voorstander van het verleggen van de eigendom van de productiemiddelen naar de arbeiders was hij niet.

Wel bepleitte hij de rechtstreekse betrokkenheid van de arbeiders bij het leiden van de onderneming. Verder is hij een voorstander van kleinschaligheid geweest. Mensen zouden moeten leven in sociale eenheden van niet meer dan vijfhonderd mensen, waarbinnen alle sociale en politieke problemen besproken kunnen worden.

Waarschuwing

Fromm waarschuwde steeds tegen het ontvluchten van de vrijheid in een of andere vorm van dictatuur of in een gemakkelijk conformisme. „Ik geloof dat noch het westerse kapitalisme, noch het communisme van Rusland of China het probleem van de toekomst kan oplossen. Zij scheppen beide bureaucratieën die de mens veyormen tot een ding. De mens moet de krachten van de natuur en de maatschappij onder zijn bewustte en rationele controle brengen.“ Wan-

neer de samenleving op de huidige weg doorgaat, dan is een psychologisch en een ecologische ramp op den duur onvermijdelijk.

Er loopt dan ook een duidelijke lijn van Erich Fromm naar de huidige „groene beweging“, de nieuwe aandacht voor het milieu, het feminisme maar ook naar de voorbije hippie-cultuur en kabouter-periode.

Fromm verwoordde vanuit zijn psychoanalytische achtergrond de fundamentele onvrede die de mens in deze tijd ervaart. De oplossing die hij heeft aangereikt lijkt door zijn nadrukkelijke keus voor de menselijke rede, op het eerste gezicht rationeel, maar blijkt uiteindelijk toch ten diepste een „geloofskeus“. Hij zegt in het laatste hoofdstuk van het boek Marx, Freud en de vrijheid in het laatste hoofdstuk, Credo getiteld, niet te geloven in een uiteindelijk bedoelinge achter de geschiedenis die zin geeft aan het leven van de mens. De mens zoekt naar een „absolute waarheid“ die hem verlost van de tegenstrijdigheden van het leven: „Toch is er geen god, noch in theologisch of filosofisch, noch in historisch gewaad, die de mens veroordeelt of redt. Alleen de mens kan het leven een doel geven en de middelen ontdekken om dat doel te verwezenlijken. Hij kan geen laatste redmiddel of een absoluut antwoord vinden, maar hij kan streven naar een zo intens, diep en duidelijk mogelijk ervaren en beleven van het bestaan, zodat hij de kracht krijgt voort te gaan zonder valse illusies, en vrij te zijn.“